

נמרא:

תנו רבנן: יש מקראות שנקריין — ומתרגמין. ויש שנקריין — ולא מתרגמין. ויש שלא נקריין — ולא מתרגמין¹³⁹.

אלו המקראות שנקריין ומתרגמין [בל"ת עק"ן נשפ"ה סימן]:

מעשה בראשית — נקרא ומתרגם.

ותמהינן: פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא, נחוש דלמא אתו אינשי לשיולי: מה למעלה — מה למטה, ומה לפנים — ומה לאחור, דהיינו, מה היה לפני בריאת העולם, ומה יהיה לאחוריו [כך פירש רש"י. ותוס' הביאו עוד פירוש: מה בסוף גבולי העולם למזרח ולמערב] — קמשמע לן.

מעשה לוט ושתי בנותיו — נקרא ומתרגם.

ותמהינן: פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא נחוש לכבודו

כה-ב

דאברהם, שהרי לוט היה בן אחיו, קמשמע לן¹⁴⁰.

מעשה תמר ויהודה — נקרא ומתרגם.

ותמהינן: פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא ליחוש לכבודו דיהודה, קמשמע לן דשבחיה דיהודה הוא דקרינן להאי מעשה — דהא אודי על חטאיה.

מעשה עגל הראשון — נקרא ומתרגם.

ותמהינן: פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא, ליחוש לכבודן של ישראל, קמשמע לן כל שכן דניחא להו, דהויא להו כפרה על ידי שמתביישין בדבר¹⁴¹.

קללות וברכות — נקריין ומתרגמין.

פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא, נחוש דלמא פייגא דעתייהו דצבורא כשישמעו את כל

דווקא לענין לקרוא בציבור, אבל הסופר [מלמד תינוקות] — מלמד כדרכו [וביאר שם המנחת בכורים, דווקא בציבור אין קורין, משום דאיכא בזיון טפין].

140. כתב המאירי בטעמא דהך מילתא: "כי אין קורבה לפחותים עם הנכבדים כלל".

ועיי' בשפתי חכמים [בראשית י"ט ל"ג], שהביא שכתב הרא"מ, דאיכא מ"ד בב"ר שנתכוונו לשם שמים. ועיי' ברמב"ן שם.

141. ובתפארת ישראל הביא עוד, דהיינו, דניחא להו שעיי"ז ידעו הדורות הבאים, שאפילו על חטא חמור כזה, יש כפרה כשישובו בתשובה.

כבודה של ירושלים.

והקשה עליהם התוי"ט, א"כ, אמאי לא פליג ר"א נמי גבי מעשה עגל הראשון, ואי דהתם ס"ל דניחא להו דתהוי להו כפרה, הכא נמי נימא, דניחא להו לאנשי ירושלים, דתהוי להו כפרה! ? וביאר לפי מה שכתב הלבוש [או"ח סי' תצ"ג], דבפרשה זו כתיב נמי: "מכורתין ומולדתין בארץ הכנעני, אביך האמורי ואמך חתית". וזה ודאי גנות וכדי בזיון וקצף, לבזותן מעיקר מולדתן. וזה מה שאמר לו ר"א לאתו אדם [לקמן בע"ב]: "צא ובדוק בתועבות אמך", כלומר, בעיקר מולדתך.

139. איתא בתוספתא [פ"ג סוף אות י"ט], דהיינו

העונשים, ויאמרו: אם כן, טוב לנו ליהנות
מן העולם הזה ככל רצוננו, הואיל וממילא
סופנו להענש! קמשמע לן.

אזהרות ועונשין — נקרינ ומתרגמין.

פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא, ליחוש דלמא אתו
למעבד המצוות מיראה, ולא יהא לבן
לשמים, קמשמע לן¹⁴².

מעשה אמנון ותמר — נקרא ומתרגם, וכן
מעשה אבשלום — נקרא ומתרגם.

פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא, ליחוש ליקריה דדוד
[לכבודו של דוד], שאמנון ואבשלום היו
בניו, קמשמע לן.

מעשה פילגש בגבעה — נקרא ומתרגם.

פשיטא?

ומבארין: מהו דתימא ליחוש לכבודו
דבנימין, שהרי אנשי גבעה — משבט
בנימין היו, קמשמע לן.

מקרא ד"הודע את ירושלם את תועבותיה" —
נקרא ומתרגם.

פשיטא?

ומבארין: לאפוקי מדרבי אליעזר.

דתניא: מעשה באדם אחד, שהיה קורא
למעלה מרבי אליעזר: "הודע את ירושלם את
תועבותיה".

אמר לו רבי אליעזר: עד שאתה בודק
בתועבות ירושלים, צא ובודק בתועבות
אמך!

בדקו אחריו, ומצאו בו שמין פסול¹⁴³.

וקא משמע לן מתניתין, דלא חיישין להכי
— וקרינן¹⁴⁴.

ואלו המקראות שנקרינ — ולא מתרגמין
[רעבד"ן סימן]:

מעשה ראובן — נקרא ולא מתרגם.

ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל, שחלך
לכבול. והיה קורא חזן הכנסת במעשה
ראובן: "ויהי בשכון ישראל". ואמר לו רבי
חנינא למתורגמן: אל תתרגם — אלא את
הפסוק אחרון, דהיינו: "ויהיו בני יעקב שנים
עשר". ושיבחהו חכמים על כך.

מעשה עגל השני — נקרא ולא מתרגם.

ולא מאהבה, ובאזהרות ועונשין — קמ"ל דלא
חיישין דלמא פייגא דעתייהו. עיי"ש. וע"ע
במהרש"א.

143. ובירושלמי איתא, שנמצא אותו אדם ממזר.

144. ומה שכעס ר' אליעזר על אותו אדם,
אעפ"י שעשה כרבנן, היינו משום שבמקומו של
ר' אליעזר היה, והיה צריך לשאלו במה יפטיר.

והיעב"ץ העיר, דמהכא מוכח, דאית להו
למתים כפרה בכהאי גוונא, אע"ג דאין להם
כפרה בקרבן. [ועיי' במדרש תנחומא [פרשת
האזינו פרשה א'], דאיתא התם: "כפר לעמך
ישראל — אלו החיים. אשר פדית — אלו
המתים. מכאן שהחיים פודין את המתים וכו'"].

142. רש"י גרס להיפך, דבקללות וברכות —
קמ"ל דלא חיישין דלמא אתו למעבד מיראה

איזה מעשה עגל השני?

מן: "ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה וגו' ויאמר אהרן וגו'", שהתחיל אהרן לספר שוב מעשה העגל, וזהו תחילת מעשה עגל השני, עד: "וירא משה את העם כי פרע הוא וגו'".

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו. שהרי מתוך תשובה שהשיבו אהרן למשה, כששאלו משה: מה עשה לך העם הזה — פקרו המינין לומר שיש ממש בעבודה זרה.

שנאמר בתשובת אהרן: "ואומר להם למי זהב התפרקו, ויתנו לי, ואשליכהו באש ויצא העגל הזה", ומתוך כך יכולים המינים לומר, שיש ממש בעבודה זרה, שהרי משמע מהפסוק שנוצר העגל מעצמו.

והם לא יאמינו מדרש חז"ל, שאמרו שעשו אותו הערב רב על ידי כישוף, או על ידי השם שהיה ביד מיכה [מהרש"א].

ברכת כהנים — נקריין ולא מתרגמין.

מאי טעמא?

משום דכתיב בה: "ישא ה' פניו אליך", וחיישינן שמא יאמרו שהקדוש ברוך הוא נושא פנים לישראל. ואינן יודעין שכדאי הן ישראל לשאת להם פנים, כדאיתא במסכת ברכות [כ' ע"ב], שאמר הקב"ה: אני אמרתי: "ואכלת ושבעת וברכת", והן מחמירין על עצמן עד כזית ועד כביצה [רש"י] ¹⁴⁵.

מעשה דוד ואמנון — לא נקריין ולא מתרגמין.

ותמהינן: והא אמרת לעיל בהך ברייתא, דמעשה אמנון ותמר — נקרא ומתרגם?

ומתרגמין: לא קשיא. הא דאמרין דלא נקריין ולא מתרגמין — היינו היכא דכתיב: "אמנון בן דוד", שגנאי הוא לדוד. והא דאמרין דנקרא ומתרגם — היינו היכא דכתיב אמנון סתמא.

תנו רבנן: כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי — קריין אותן לשבח ¹⁴⁶, משום שגנאי הוא להוציא דבר מגונה מפיו [מהרש"א].

בגון, האי דכתיב: "ישגלנה" — קרינן: "ישכבנה" ¹⁴⁷.

ולקרא כאלו היה כתוב כך בתורה, ולא יקרא בע"פ. דהיינו, שיסתכל על "ישגלנה", ויקרא כאלו היה כתוב שם "ישכבנה". דכיון שאסור לקרוא אפילו אות אחת שלא מן הכתב, יש לנו לומר על כל מה שאפשר, שהוא ג"כ מן הכלל הזה. ולכן, אם נטף שעה על מלת "ישגלנה", צריך להוציא ספר אחר בשבת. עיי"ש. וע"ע מה שכתב באג"מ בח"א סי' ל"ב [ד"ה והנה למה].

¹⁴⁷. פירש המהרש"א, דהיינו משום דגנאי הוא להוציא דבר מגונה מפיו ככתבו ברבים, ולכן

ומי שאינו חולק כבוד לחכמים — פסול יש בו ריטב"א.

¹⁴⁵. ובספרי במדבר [פסקה מ"ב ד"ה ישא] איתא, דכשישראל עושין רצונו של מקום, אזי "ישא ה' פניו אליך". וכשאין עושין רצונו, אזי "לא ישא פנים ולא יקח שוחד". עיי"ש.

¹⁴⁶. כתב האגרות משה [או"ח ח"ג סי' מ"א, ד"ה ובדבר תיבות], דאף על פי שאין קורא כפי שכתוב בספר, מ"מ צריך להסתכל בתורה,

והאי דכתיב: "בעפולים" — קרינן: "במחורים", משום ש"עפולים" — לשון מפורש יותר לגנאי הוא.

וכן בהאי דכתיב: "ויהי רעב גדול בשומרון וגו' עד היות וגו' חריונים בחמשה כסף", לא קרינן "חריונים", שהוא גנאי ביותר, דמשמע שהיו אוכלים את גליהם מרוב רעב, אלא קרינן: "דביונים", דהיינו, הזב מן היונים¹⁴⁸.

וכן בהאי קרא, דכתיב כאשר צר רבשקה שר צבא אשור על ירושלים, שאמר רבשקה: "הלא על האנשים הישבים על החומה לאכול את חוריהם ולשתות את מימי שיניהם", ד"חוריהם" — היינו רעי היוצא דרך חור פי הטבעת, ו"מימי שיניהם" — היינו צואה לחה ורכה [ונקראת כך מפני שיש שיניים לכרכשתא], שיאכלום אותם האנשים מחמת רעב המצור, לא קרינן הכי. אלא קרינן ביה בלשון נקיה: "לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם".

והאי דכתיב: "ויתצו את בית הבעל וישמהו למחראות", דהיינו בית הכסא, מלשון חור מוצא הרעי — קרינן בלשון נקיה: "למוצאות".

רבי יהושע בן קרחה אומר: "למחראות" קרינן הכא, כשמנן. מפני שהוא גנאי לעבודה זרה.

אמר רב נחמן: כל ליצנותא אסירא, בר מליצנותא דעבודה זרה — דשריא.

מנלן?

דכתיב: "כרע כל קרם נבו", וכתוב: "קרסו כרעו יחדיו לא יכלו מלט משא וגו'".

והכי הוא פירושא דהני קראי:

"בל" ו"נבו" — שמות עבודה זרה שבבבל הם. ומשחק המקרא על הפסילים, ואומר שקרסו ונפלו במקומם, ולא יכלו למלט עצמם כשנלכדה בבל.

וקרא ד"לא יכלו מלט משא" — הכי פירושו: לא יכלו למלט עם עצמן עם המשא שבמציהן¹⁴⁹.

רבי ינאי אומר, מהכא חזינן דליצנותא דעבודה זרה שריא:

דכתיב: "לעגלות בית און יגורו שכן שומרון, כי אבל עליו עמו, וכמריו עליו יגילו, על כבודו כי גלה ממנו".

והכי הוא פירושא דקרא:

על פורענות העתידה לבוא לעגלי בית און [שהיא בית אל] — יגורו [יפחדו] שכן

כ"ה] פירש, ד"חריונים" — היינו היוצא מחור היונים. ו"דביונים" הוא לשון נקיה יותר, מה שזב מן היונים.

149. ורש"י בישעיה פירש דלא יכלו להוציא מה שבמציהן, והרד"ק ומצודת דוד שם פירשו, דלא

אומרו בלשון מושאל. דלשון שכיבה אינו שם המשגל, שהרי מצינו לשון שכיבה גבי שינה: "וישכב במקום ההוא". וכן: "ותעל שכבת הטל" — שהטל היה שוכב על המן.

148. כך כתב רש"י. והרד"ק שם [מלכים ב', ו'

[שוכנין] שומרון, באמרם: אם על עצמם לא הגינו העגלים, היאך יגינו עלינו!?

כי אבל עליו [על העגל] עמו שהאמין בו, וגם כמריו שעליו יגילו [שהיו רגילין לשמוח בו] מקודם — עתה יתאבלו על כבודו, כי גלה ממנו כשלוקח בשבי.

והרשינן להאי קרא בליצנותא דעבודה זרה, אל תקרי: "על כבודו", אלא: "על כבודו". כלומר, כובד משא הרעי שהיה בו, וכובד עגבותיו.

אמר רב הונא בר מנחם משמיה דרב אחא בריה דרב איקא: שרי ליה לבר ישראל למימר ליה לעובד כוכבים: שקליה [טול]

לעבודה זרה, ואנחיה בשין תיו [ערוה, מלשון: "וחשופי שת ערות מצרים"] שלו.

אמר רב אשי: האי מאן דפנאי שומעניה [שיצאו עליו שמועות רעות ושנואות, שהוא נואף] — שרי ליה לבזוייה¹⁵⁰ בגימל ושיין, דהיינו, גימל — בר גיורתא¹⁵¹, דהיינו נואפת [דירושלמי תרגם "הנואף והנואפת" — גיורא וגיורתא], שייין — שמה סריא¹⁵², שם מוסרח. דמותר לבזות גם אמו שילדתו.

האי מאן דשפיר שומעניה [ששמועותיו טובות] — שרי לשבוחיה¹⁵³. ומאן דשבחיה — ינחו לו ברכות על ראשו.

הדרן עלן הקורא עומד

כדאמרינן במועד קטן [י"ז ע"א], שנידה ר' יהודה מאן דסנו שומעניה.

ותמה עליו בגליוני הש"ס, דא"כ, מהו הלשון "שרי לבזוייה", ממה נפשך, אם בר נידוי הוא — חייב לנדותו, ואם לאו בר נידוי הוא — אסור לנדותו!

¹⁵⁰. כתב המהרש"א, דנקט רק לשון "שרי" לשבוחיה, משום ששבח זה הוא מדיבור האהוב ולא מדיבור מצווה, כדכתב הרמב"ם בפירושו פרקי אבות. מיהו, משום דהוי עכ"פ דיבור האהוב, מסיים רב אשי, דמאן דשבחיה — ינחו לו ברכות על ראשו.

א"נ, משום דאיתא בב"ב [קס"ד ע"ב]: "אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו — בא לידי רעתו", קאמר רב אשי, דאם אינו מספר בטובתו יותר מדי, שבזה אינו בא לידי רעתו — ינחו לו ברכות וכו'.

והחתם סופר [בתשובות, ח"ו סי' נ"ט] תמה על דבריו, דהא התם לא מיירי שסיפר בטובתו יותר מדי, ואפילו הכי קאמר הגמ' דאל יספר בשבחו של חברו!?

יכלו למלט עצמן מן המשא שנשאוהו הבהמות לשבי.

¹⁵⁰. עיי' בחפץ חיים [הל' לשון הרע כלל ז' סעיף ד'], שכתב, דאם יצא קול על אחד, שעשה מעשה שאינו ראוי עפ"י התורה, ואפילו איסור חמור, אסור לקבלו להאמינו בהחלטה וכו'. ובבאר מים חיים [אות ח'] כתב, דאין להקשות מהגמרא דידן, דהכא מיירי שנתחזק בעיר לחשוד על העברות הללו, ובודאי שכל אנשי העיר לא יטעו תמיד. עיי"ש.

¹⁵¹. עוד הביא רש"י, שרבותיו פירשו דגימל ושיין — היינו גיופא שייטא שטיא. והיינו נמי לשון ניאוף, כדאיתא ברש"י במס' שבת ק"ד ע"א ד"ה אני אחוס, שכתב: בגיף — בניאוף. ועיי' במלא הרועים שם, שכתב דניאוף נקרא גיף בתרגום, דקרא ד"לא תנאף" [שמות כ' י"ג] — מתרגמינן: "לא תגוף".

¹⁵². ובספר יראים [סי' נ"א] פירש, שגימל ושיין הם ראשי תיבות של "גערה שמתא",

פרק בני העיר

מתניתין:

בני העיר שמכרו¹ את רחובה של עיר — לוקחין בדמיו בית הכנסת².

אבל לא יקחו בדמיו דבר חול, מפני שמעלין בקודש — ואין מורידין [עין ברש"י שהביא מקור הך כללא מתוספתא].

וברחובה של עיר יש קדושה, לפי

שמתפללין בו בתעניות ובמעמדות³ [שכנגד כל משמר מכ"ד משמרות שהיה עולה לירושלים להקריב קרבנות, היו כ"ד מעמדות בערי ישראל. ובזמן שהמשמר היה מקריב הקרבן, היו מתפללין על קרבן אחיהן שיתקבל ברצון, ומתענין וקוראין בתורה. כדאיתא במס' תענית כ"ו ע"א. עיי"ש].

ואם מכרו בית הכנסת⁴ — לוקחין בדמיו תיבה [ארון הקדש]⁵, שקדושה היא יותר

של רבים לרבים — לא בעינין עליו, ואפילו בשוין — שרי. וע"ע בראשונים מה שכתבו בזה. והכ"מ כתב [פי"א מהל' תפילה, הל' י"ד] בדעת הרמב"ם, דבשוין — אסור. והתוי"ט פליג עליה, והביא דמלשון הרמב"ם בהל' י"ז משמע דשרי בשוין, אלא דעדיף להעלות בקדושה. עיי"ש.

ועיי' בשפת אמת שהביא, דבספר ראשון לציון כתב, דדווקא היכא דאין להם ביהכנס"ס — שרי למכור ישן כדי לבנות חדש.

3. כך כתב רש"י. ותוס' כתבו, דלא גרסינן "ובמעמדות", שגבי מעמדות לא מצינו שהיו ברחוב, אלא שהיו הולכין לבית הכנסת. וכ"כ הריטב"א, דהיו מתפללין בירושלים ובביהכנס"ס. והרמב"ם בפירוש המשניות כתב: "שמתפללין בו [ברחוב] בתעניות ובמעמדות, מפני שהקיבוץ רב, ואין בתי כנסיות מכילין אותן".

והיעב"ץ כתב, דאיכא למימר, דכוונת רש"י למעמדות שעושין למת, ואומרינן ברכת רחבה, כדאיתא לעיל [כ"ג ע"ב].

4. כתב הריטב"א, דהיינו דווקא כשאין צריכין לו יותר, כגון שבנו כבר בית כנסת אחר, דאז אין חשש דפשיעותא.

5. עיי' באגרות משה [או"ח ח"א סי' כ"ח].

וכתב, דהתם מיירי ששבחו במילי דעלמא, ובהא — אפילו סיפר מעט — חיישינן שיבא לידי גנותו. אבל הכא מיירי ששבחו במילי דשמיא, בחכמתו ובצדקתו, ובהא לא חיישינן, דמצוה היא לספר בשבח הצדיקים, והך מצוה — מגנא ומצלא עליה, שלא יבוא לידי גנותו. עיי"ש.

והיעב"ץ כתב, דקאמר דשרי לשבוחיה אפילו בפניו, והיינו מקצת שבחו [כדאיתא בעירובין י"ח ע"ב]. ומאן דשבחיה, הרי הוא גורם שיקנאו בו אחרים, וילכו בדרכיו, והרי שם שמים מתאהב על ידו. לפיכך — ינוחו לו ברכות על ראשו.

1. כתב הרשב"א דלאו דווקא נקט לשון "מכרו", דאפילו לכתחילה מותר למכור קדושה קלה, ע"מ לקנות בדמיה קדושה חמורה. עיי"ש [והריטב"א כתב דהאי דנקט לשון דיעבד — קמ"ל דדווקא לעלווי בקדושה מותר. עיי"ש].

2. הקשה רבינו אפרים [הובא בראשונים], דמרישא דמתניתין משמע, דדווקא לעלווי שרי, הא בשוין — אסור. ומסיפא משמע, דדווקא להוריד בקדושה אסור, הא בשוין — מותר! ? ותירץ בעל המאור, דברישא מיירי בדבר שאינו עומד בקדושתו כשמוכרו, כגון שמוכר של רבים ליחיד, דהתם בעינין עליו דווקא. אבל בדבר שעומד בקדושתו, דהיינו, כגון שמוכר את

מבית הכנסת.

מכרו תיבה — לא יקחו בית הכנסת.

מכרו תיבה — לוקחין בדמיה מטפחות שעוטפין בהם ספרים.

מכרו בית הכנסת — לא יקחו את הרחוב.

וכן — הוא הדין — במותריהן. כגון, אם מכרו ספרים, ולקחו בדמיהן ספר תורה, ונותרו עדיין דמים ממכירת הספרים, לא יקחו בהן דבר שקדושתו פחותה.

כו-א מכרו מטפחות — יקחו בדמיהן ספרים דנביאים וכתובים⁶.

מכרו ספרים — לוקחין בדמיהן ספר תורה⁷.

גמרא:

אבל, אין מורדין בקדושה. ולכן:

שנינו במשנתנו: בני העיר שמכרו רחובה של עיר.

אם מכרו ספר תורה — לא יקחו בדמיו ספרים.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: זו — האי דאמרינן במתניתין דאי מכרו רחוב, קונים בדמיו דווקא דבר שיש בו קדושה — דברי רבי מנחם בר יוסי שתומתאה⁸ היא.

וכן אם מכרו ספרים — לא יקחו בדמיהן מטפחות.

מכרו מטפחות — לא יקחו בדמיהן תיבה.

שכתב דלא יעשה בדפוס תפילין ומזוזות, ואפילו בדיו כשר, משום דא"א לצמצם, ופעמים מדפיס האות השני קודם הראשון, והוי שלא כסדרן]. ועיין בשו"ת חוות יאיר [סי' ק"ט וקפ"ד] שדן בענין קדושתן של ספרים הנדפסים בדפוס.

שהארין לבאר מהי התיבה, והיכן היא עומדת בבית הכנסת, ומאי האי דאמרינן בכל דוכתא שהש"ץ עובר לפני התיבה.

6. כך פירש רש"י. וכן הביא המאירי, והוסיף גם ספרי משנה.

7. כתב הרא"ש בתשובות [כלל י"ג, סי' י"ד]: "על אודות צדקות שמתנדבין לצורך בית הכנסת, או לצורך בית עולמים, יראה לי, שבני העיר יכולין לשנותן לצורך תלמוד תורה, שהוא עילוי קדושה חמורה. כדאיתא בפ"ב דמגילה וכו'".

אבל הרמב"ם [הלכות תפילה, פ"א ה"ד] והטור פירשו, דהך ספרים — היינו חומשין [וכן הביא המאירי, ד"מ דהיינו ספר תורה שאינו עשוי כהלכתו בעבוד ובגליון ותפירת גדין].

והביא התוי"ט, דכתב הר"ן, דנביאים וכתובים — כי הדדי נינהו, ואין מעליותא לזה על זה בקדושה [ועיי' בתוי"ט בראש השנה פרק ד' משנה ו'].

וביאר שם הטעם, מדאיתא הכא, דקניית ס"ת הויא עילוי כלפי בית הכנסת, כש"כ שמוכרין בית הכנסת לצורך לימוד תורה. דמה תועלת יש בקניית ספרים ותורה — אם לא ללמוד בהם?! עיי"ש עוד. וכ"כ בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן [סי' רע"ו].

וכתב התפארת ישראל, דגבי ספרים הנדפסים בדפוס, יש אומרים דקדושתן כספרים שבכתב [כך כתב בט"ז יו"ד סוף סי' רע"א. וכתב שם הפתחי תשובה, דמשמע מדבריו דשרי לכתחילה לכתוב ס"ת ע"י דפוס. וכתב, דבתשובת חות יאיר כתב — דפסול, ואפילו כתב רק אות אחת בדפוס. עיי"ש. ועיי' במג"א סי' ל"ב ס"ק נ"ו,

8. הכי קרי למי שראה רבי את דבריו במקומות הרבה, ושנה את דבריו במשנה סתם בלי להזכיר את שמו, כדאיתא לעיל [ד' ע"א].